

У пошуках «обличчя» міста (передмова)

Міста є центрами культурної та етнічної взаємодії, різноманітних інновацій, від яких в індустріальну, а тим більше в постіндустріальну добу став залежати розвиток культури та суспільства. Міста як динамічні системи постійно змінюються, перебуваючи в пошуку власного актуального «обличчя». Зокрема, постійно змінюються взаємопов'язані концептуальні простори міста: фізичний, символічний, культурний, інтелектуальний та ін. Зміни символічних архітектурних доміант, руйнування старих чи спорудження нових пам'ятників і меморіальних дощок, перейменування назв вулиць і площ стають проявами символічного кодування та перекодування міського простору. Дослідження символічного простору міст України загалом відповідає актуальним тенденціям сучасних урбаністичних студій. Безперечно, актуальним виглядає вивчення трансформацій, що відбуваються в країні, яка формує нові орієнтири та долає старі ідеологічні та соціокультурні перешкоди. Попри помітну кількість праць, присвячених матеріальному та функціональному простору міст України, їхній символічний простір, міські образи, ритуальні та дозвіллі практики здебільшого залишаються поза увагою дослідників. Разом із тим саме символічний простір міста утверджує його специфіку та впливає на ідентичність містян, наповнює життєвий світ його мешканців певним змістом і ціннісними орієнтаціями.

Пропонований випуск журналу присвячено теоретичним і практичним питанням дослідження та переосмислення символічних просторів та культурних ландшафтів п'яти великих міст Східної та Південної України – Дніпра, Донецька, Запоріжжя, Одеси та Харкова. Авторами статей є учасники міжуніверситетського наукового проєкту «CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну та постіндустріальну добу» (<https://cityface.org.ua/>). Метою цього проєкту, який було розпочато 2018 року завдяки підтримці Канадського інституту українських студій Альбертського університету, є міждисциплінарне дослідження символічного простору названих п'яти міст України, виявлення «обличчя» цих міст та аналіз трансформацій ідентичності їхніх мешканців. Центральне місце в проєкті належить дослідженню місць колективної пам'яті, комемораційних практик (церемонії вшанування пам'яті), а також практик саморепрезентації міст (використання символів та емблем, формування пантеону місцевих героїв, ушанування «знакових» подій і дат). Відповідно дослідження передбачає залучення візуальних і картографічних матеріалів, спогадів

та усних свідчень містян, місцевої періодики, актових джерел та інших релевантних груп джерел. У межах проєкту було проведено 6 наукових семінарів, присвячених культурній спадщині та історичній пам'яті, використанню інформаційних технологій для міських досліджень. Мережа проєкту сьогодні об'єднує близько 50 дослідників із 5 міст України. Переважно це викладачі, аспіранти та студенти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Запорізького національного університету та Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Представлені статті є попередніми результатами міждисциплінарних досліджень у межах проєкту CityFace. Тексти розподілені між двома тематичними групами: «Міські образи та ідентичності» та «Міський простір». Статті першої групи присвячені дослідженню концептуальних і прикладних питань конструювання міської ідентичності та образів міста. Друга група статей присвячена проблемам семантичного простору міста та його візуальної репрезентації. Загалом пропонований випуск містить дослідження актуальних питань, пов'язаних із культурною спадщиною та історичною пам'яттю, трансформацією символічних просторів та культурних ландшафтів міст, із соціокультурними аспектами посткомуністичної трансформації в Україні тощо. Дослідники фокусують увагу на варіантах місцевих ідентичностей, чинниках їх зміни, конфліктних зонах і каналах діалогу культур, культурних контрастах і композитних культурних сполученнях. Автори статей розглядають місто як специфічний «соціальний інститут» із власною динамікою соціокультурних, соціально-економічних і суспільно-політичних процесів. Зокрема, вони сприймають місто як «епіцентр», що породжує нові явища культури, не просто як фізичний простір, але також «місце» формування нових смислів та ідентичностей.

Здебільшого запропоновані читачеві тексти були озвучені як доповіді на наукових семінарах, які були організовані в процесі реалізації проєкту CityFace. Видання цього спеціального випуску «Вісника Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (серія «Історія»)» відбулося завдяки сприянню керівництва історичного факультету. Дякуємо рецензентам статей за слушні пропозиції та зауваження, які були висловлені під час підготовки випуску, а також літературним редакторам за корегування текстів. Сподіваємося, що цей випуск «Вісника» зацікавить читачів і стимулює подальші урбаністичні дослідження в Україні.

Сергій Посохов, Євген Рачков